

Jan Wiśniewski

**CZECHOSŁOWACKIE WŁADZE WOJSKOWE
W LATACH 1932—1938.
STRUKTURA ORGANIZACYJNA SIŁ ZBROJNYCH**

Wobec wzrastającego napięcia sytuacji międzynarodowej, a przede wszystkim wobec militaryzacji Niemiec, rząd czechosłowacki zdecydował się na przełomie 1932/1933 roku podjąć kroki zmierzające do wzmożenia obronności kraju. Za pierwszy sygnał do niepokoju można uznać przebieg Genewskiej Konferencji Rozbrojeniowej, zorganizowanej pod auspicjami Ligi Narodów.

Edvard Beneš, minister spraw zagranicznych Czechosłowacji i delegat Czechosłowacji na konferencję genewską w lipcu 1932 roku po powrocie z Szwajcarii do Czechosłowacji zwołał w trybie pilnym za zgodą ministra Obrony Narodowej posiedzenie Sztabu Generalnego, na którym przedstawił wyniki trwających właśnie obrad genewskich. Przewidując ewentualne fiasko międzynarodowych rozmów i zabiegów dyplomatycznych, których prostą konsekwencją jego zdaniem byłby w latach 1936—1937 groźny kryzys polityczny, który mógł się przekształcić w konflikt militarny, w porozumieniu z prezydentem Tomaszem G. Masarykiem zalecił dowódcom armii czechosłowackiej w ciągu czterech lat zreferowanie sił zbrojnych w taki sposób, by były odpowiednio przygotowane do zaistniałej sytuacji¹.

¹ M. Z g ó r n i a k, *Europa w przededniu wojny. Sytuacja militarna w latach 1938—1939*, Kraków 1993, s. 133.

Idąc za radą Beneša, rząd i władze wojskowe Czechosłowacji wzmogły wysiłki zmierzające do umocnienia, rozbudowy i modernizacji czechosłowackich sił zbrojnych. Charakter tych wysiłków i ich wyniki były różne w poszczególnych rodzajach sił i wojsk.

Republika Czechosłowacka, przeciwko której Niemcy w 1938 roku przygotowali plan „Grün”, była państwem stosunkowo niewielkim, o obszarze 140.400 km², zamieszkałym przez blisko 14,5 miliona ludności. Był to jednak kraj wysoko uprzemysłowiony, z dobrze rozwiniętym przemysłem maszynowym, motoryzacyjnym, chemicznym, rolno-spożywczym, a przede wszystkim zbrojeniowym².

Jak na stosunkowo małe państwo Czechosłowacja dysponowała dużym potencjałem obronnym i armią zajmującą pod względem liczby mobilizowanych wielkich jednostek szóste miejsce w Europie, a ósme na świecie³.

Armia czechosłowacka miała charakter regularnego wojska stałego, uzupełnianego na zasadzie powszechnego obowiązku służby wojskowej wszystkich obywateli. Służba wojskowa trwała 14 miesięcy, lecz wobec wzrostu zagrożenia ze strony Niemiec 19 grudnia 1934 roku parlament czechosłowacki przyjął ustawę wprowadzającą dwuletnią służbę wojskową⁴. Służba wojskowa dla poborowego zaczynała się z początkiem roku, w którym poborowy ukończył 20 rok życia. Po odbyciu zasadniczej służby wojskowej żołnierz przechodził do rezerwy. Rezerwa dzieliła się na dwa okresy: tzw. I rezerwy, do 40 roku życia (w wypadku mobilizacji przydział do jednostek liniowych) i II rezerwy, do 60 roku życia (w wypadku mobilizacji przydział do formacji tyłowych, choć w szczególnych wypadkach np. wojny, rezerwista mógł być zmobilizowany do jednostek liniowych)⁵. W wypadku mobilizacji powszechnej istniał ponadto obowiązek pomocniczej służby wojskowej, obejmujący mężczyzn między 17 a 60 rokiem życia, którzy to z powodu nie odbycia

² H. B a t o w s k i, *Kryzys dyplomatyczny w Europie*, Warszawa 1962, s. 343.

³ Po ZSRR, Francji, Niemczech, Włoszech i Polsce, ponadto po Chinach i Japonii.

⁴ T. S c h r a m m, *Francuskie misje wojskowe w państwach Europy Środkowej 1919—1938*, Poznań 1987, s. 181; S. O t p i ń s k i, *Podnieśmy ją wzwyż. Przygotowania naszych sąsiadów a nasz potencjał wojenny*, t. 1, Kraków b.d. w., s. 145.

⁵ Centralne Archiwum Wojskowe (dalej CAW), II Oddział Sztabu Generalnego i Głównego, S.O. Czechosłowacja, t. 2, Organizacja armii czechosłowackiej. Raport attaché wojskowego z dnia 12 października 1938 roku.

zasadniczej służby wojskowej lub przyczyn zdrowotnych nie mogli służyć w wojsku czechosłowackim⁶.

Charakterystyczną cechą organizacji sił zbrojnych Czechosłowacji był jednolity układ struktury władz wojskowych. Najwyższym zwierzchnikiem sił zbrojnych był prezydent, który mógł w przypadku zagrożenia wojennego powołać Naczelnego Wodza. W czasie pokoju prezydent miał uprawnienia do mianowania: Generalnego Inspektora Sił Zbrojnych, szefa Sztabu Generalnego, dowódców okręgów wojskowych, komendanta Wyższej Szkoły Wojennej, prezesa Najwyższego Sądu Wojskowego. Ponadto prezydentowi podlegały przez szefa Wydziału Wojskowego Gabinetu Prezydenta Straż Zamkowa i Kancelaria Wojskowa⁷.

Istniała ponadto Najwyższa Rada Obrony Państwa (Narodni rada obrany statu — dalej NROS). Rada ta została powołana we wrześniu 1933 roku do koordynacji poczynań rządu i wojska w zakresie wszechstronnych przygotowań państwa dla celów wojennych. Przewodniczącym NROS był premier. Członków mianował prezydent na wniosek premiera. Byli to na ogół ministrowie, których zakres działań miał wpływ na przygotowanie państwa do obrony. W posiedzeniach brali udział z głosem doradczym Generalny Inspektor Sił Zbrojnych i szef Sztabu Generalnego. Do kompetencji NROS wchodziły takie zagadnienia jak: organizacja gospodarki na wypadek wojny, zapewnienie dostatecznej ilości surowców, organizacja produkcji i jej rozdziału, odpowiedni rozdział środków finansowych na projekty wojskowe itp.⁸.

Organem pomocniczym NROS był Międzyministerialny Komitet Obrony Państwa. Zajmował się on przygotowaniem merytorycznym odpowiednich uchwał lub projektów pod obrady NROS. W skład Komisji wchodził przedstawiciele wszystkich ministerstw, prezydium Rady Ministrów oraz Kancelarii Wojskowej Prezydenta Republiki. Obradom Komisji przewodniczył minister Obrony Narodowej⁹.

Obok NROS działała również tzw. Wojskowa Rada Opiniodawcza przy ministrze Obrony Narodowej. Została ona powołana w grudniu 1932 roku, jako organ

⁶ S. O t p i ń s k i, op. cit., s. 145.

⁷ CAW, II Oddział ..., S. O. Czechosłowacja, t. 4, Organizacja najwyższych władz wojskowych. Raport attaché wojskowego z dnia 12 kwietnia 1938 roku.

⁸ M. J o h n, Září 1938, t. 2, Brno 1997, s. 821.

⁹ S. O t p i ń s k i, op. cit., s. 146.

doradcy ministra. W skład tej instytucji wchodziłi najwyżsi dowódcy armii czechosłowackiej: Generalny Inspektor Sił Zbrojnych, szef Sztabu Generalnego, czterej dowódcy okręgów wojskowych i czterej generałowie — członkowie Rady mianowani przez prezydenta. Przewodniczącym z urzędu był minister Obrony Narodowej. Rada zajmowała się: projektami zmian organizacyjnych armii czechosłowackiej, planami mobilizacyjnymi oraz uzbrojeniem i wyszkoleniem wojska. Decyzje podejmowane przez Radę nie były wiążące dla ministra Obrony Narodowej¹⁰.

Najwyższą instytucją dowodzenia był minister Obrony Narodowej, który sprawował władzę nad całą armią (w okresie pokoju). Za wszystkie sprawy związane z kierowaniem resortem Obrony Narodowej (Ministerstwo národní obrany MNO) minister odpowiedzialny był przed parlamentem. MNO składało się z 6 departamentów: I Departamentu (piechota, kawaleria, broń pancerna, weterynaria, sądownictwo, służba zdrowia i duszpasterstwo), II Departamentu (artyleria i uzbrojenie), III Departamentu (lotnictwo i obrona przeciwlotnicza), IV Departamentu (wojska techniczne — saperzy, łączność), V Departamentu (kwaterymistrzostwo) i VI Departamentu (polityczno-prawny). Departamenty podzielone były na oddziały — te zaś na wydziały. Szefowie Departamentów podlegali bezpośrednio ministrowi¹¹.

Przy MNO znajdowała się Francuska Misja Wojskowa. Szef misji posiadał głos doradczy w sprawach organizacji i uzbrojenia armii czechosłowackiej. W latach trzydziestych większość oficerów misji pełniła obowiązki wykładowców w szkołach i akademiach wojskowych. Szefem Francuskiej Misji Wojskowej podczas kryzysu czechosłowackiego 1938 roku był gen. Lous Faucher, a jego zastępcą płk Julien V. Flipo¹².

Ponadto ministrowi bezpośrednio podlegali wszyscy czechosłowaccy attachés wojskowi, Korpus Kontrolerów oraz Wojskowa Służba Sądownicza.

¹⁰ CAW, II Oddział ..., S. O. Czechosłowacja, t. 4, Organizacja najwyższych władz wojskowych. Raport attaché wojskowego z dnia 12 kwietnia 1938 roku.

¹¹ Vojenský Historický Archv (dalej VHA), Ministerstvo Národní Obrany (dalej MNO), Hlavní Štáb, 1938/1617,70 2/2.

¹² J. F i d l é r, *Mirová organizace československé branné moci (22.09.1938. hodina 10.00.*, Historie a vojenství, 1997, nr 3, s. 106.

Przez szefa Sztabu Generalnego lub poszczególnych szefów Departamentów MNO ministrowi podlegały:

- dowództwa wojskowe,
- 5 i 6 pułki lotnictwa (pułki lotnictwa bombowego),
- wojskowe instytuty naukowo-techniczne,
- szkoły wojskowe oraz centra wyszkolenia poszczególnych broni,
- centralne warsztaty i składy poszczególnych służb,
- państwowe fabryki uzbrojenia oraz wojskowe komisje odbiorcze przy firmach prywatnych, stanowiących w Czechosłowacji podstawę produkcji sprzętu wojennego,
- poligony,
- inne drobne instytucje¹³.

Ministrowi bezpośrednio podlegał Generalny Inspektor Sił Zbrojnych i szef Sztabu Generalnego. Zakres kompetencji Generalnego Inspektora Sił Zbrojnych i Szefa Sztabu Generalnego regulował dekret prezydenta Republiki z dnia 22 grudnia 1936 roku¹⁴. Generalny Inspektor Sił Zbrojnych (od grudnia 1933 do września 1938 roku obowiązki Inspektora pełnił gen. armii Jan Syrový¹⁵) był najstarszym służbowo generałem armii¹⁶. Był on przełożonym w stosunku do wszystkich stanowisk dowódczych, jak również do inspektorów poszczególnych broni. Przysługiwało mu

¹³ CAW, II Oddział ..., S. O. Czechosłowacja, t. 4, Organizacja najwyższych władz wojskowych. Raport attaché wojskowego z dnia 12 kwietnia 1938 roku.

¹⁴ S. O t p i ń s k i, op. cit., s. 165.

¹⁵ Syrový Jan (1888—1970), czechosłowacki gen. armii. Oficer rezerwy armii austro-węgierskiej, w czasie poprzedzającym wybuch I wojny światowej pracował zarobkowo w Rosji. Odmówił powrotu do Austro-Węgier i wstąpił jako ochotnik w sierpniu 1914 roku do Czeskiej Drużyny. Przeszedł cały szlak bojowy tego oddziału. Ranny podczas bitwy pod Zborowem traci oko (jedna z legend legionowych). W ramach Legionu Czechosłowackiego awansuje ze stopnia porucznika i dowódcy kompanii do stopnia generała i dowódcy Korpusu Czechosłowackiego w Rosji (styczeń 1919 rok). Po powrocie z Rosji do kraju w sierpniu 1920 roku zostaje mianowany dowódcą ZVV Czechy z siedzibą w Pradze. Od stycznia 1925 roku zostaje mianowany na stanowisko zastępcy szefa Sztabu Generalnego. W styczniu 1926 roku zostaje pierwszym Czechem pełniącym obowiązki szefa Sztabu Generalnego (do tej pory szefami SG byli generałowie francuscy). Od marca do października 1926 roku pełnił funkcję ministra Obrony Narodowej. W grudniu 1933 roku mianowany Generalnym Inspektorem Sił Zbrojnych. We wrześniu 1938 roku został powołany na stanowisko premiera i ministra Obrony Narodowej. Po dyktacie monachijskim pozostał na stanowisku. W grudniu 1938 roku po rezygnacji prezydenta Beneša zrezygnował z funkcji premiera rządu, pozostając aż do marca 1939 roku ministrem Obrony Narodowej. Po zajęciu Pragi przez Niemców internowany. W 1945 roku po wyzwoleniu kraju został uznany za kolaboranta i uwięziony. W procesie w 1947 roku został zdegradowany (J. F i d l e r, *Velitelé vyšších velitelství československé brannemoci v letech 1918—1939. Historia avojenství*, 1999, s. 869—870).

¹⁶ P. Š r a m e k, *Československa armada v roce 1938*, Brno—Nachod 1996, s. 10.

prawo stałego inspekcjonowania jednostek i broni. Jedynie chcąc inspekcjonować MNO musiał uzyskać na to zgodę ministra Obrony Narodowej. W czasie regularnych audiencji u Prezydenta Republiki składał mu osobiście raporty ze swej działalności. Raporty takie przesyłane były również ministrowi Obrony Narodowej oraz szefowi Sztabu Generalnego. Inspektor Generalny miał także wpływ na obsadzenie wyższych stanowisk dowódczych w armii poprzez wydawanie opinii na temat kandydatów w formie pisemnej na ręce prezydenta lub ministra Obrony Narodowej¹⁷.

Najważniejszą i najbardziej rozbudowaną instytucją kierowniczą armii czechosłowackiej był Sztab Generalny (od 31 grudnia 1933 roku szefem Sztabu Generalnego był gen. armii Ludwik Krejčí)¹⁸. Głównymi zadaniami szefa Sztabu Generalnego było odpowiednie przygotowanie sił zbrojnych na wypadek konfliktu zbrojnego. W zakres jego obowiązków wchodziło: przygotowanie odpowiednich planów wojennych, mobilizacji, dyslokacji, fortyfikacji, uzbrojenia i wyekwipowania wojska, prowadzenie ćwiczeń dla wyższych dowódców oraz przygotowanie wniosków w sprawie wykorzystania budżetu wojskowego¹⁹. Do wykonania swych obowiązków miał rozbudowany Sztab Generalny. Sztab Generalny składał się z pięciu oddziałów (stan z 1938 roku): I Oddziału Organizacyjnego (płk gšt. Josef Kohoutek), II Oddziału Informacyjnego (płk gšt. František Hájek), III Oddziału Operacyjnego (płk gšt. Josef Pták), IV Oddziału Materiałowego (ppłk gšt. František Dědič) i V Oddziału

¹⁷ CAW, II Oddział ..., S. O. Czechosłowacja, t. 4, Organizacja najwyższych władz wojskowych. Raport attaché wojskowego z dnia 12 kwietnia 1938 roku.

¹⁸ P. Š r a m e k, op. cit., s. 10 Ludvik Krejčí (1890—1973), czechosłowacki gen. armii. Oficer rezerwy c.k. armii. Po wybuchu I wojny Światowej służył jako dowódca plutonu, a później kompanii na froncie bałkańskim, włoskim i rumuńskim, gdzie dosłużył się stopnia oberleutnanta. W maju 1917 roku dostał się do niewoli rosyjskiej. Dwa miesiące później wstąpił do legii czechosłowackiej w Rosji. Najpierw był dowódcą kompanii, później awansował poprzez dowództwo batalionu, pułku na dowódcę dywizji. Po powrocie z Rosji został mianowany dowódcą 6 DP w Bemie (Brno). W latach 1923—1925 studiował w Ecole Supérieure de Guene. Od września 1925 roku dowódca 4 DP a od końca grudnia 1932 roku stał na czele ZVV w Koszycach. W 1933 mianowany szefem Sztabu Generalnego. Podczas mobilizacji we wrześniu 1938 roku został mianowany Naczelnym Wodzem. Po traktatach monachijskich powrócił na stanowisko szefa Sztabu Generalnego i piastował tę funkcję do marca 1939 roku. Podczas okupacji hitlerowskiej był w latach 1941—1942 więziony, po wyzwoleniu w 1945 roku żadnej funkcji nie pełnił. W 1947 roku przeszedł w stan spoczynku. W 1950 roku zdegradowany do stopnia szeregowego. Rehabilitowany w 1990 roku (J. F i d l e r, *Velitelé yyšších* ..., s. 863—864).

¹⁹ CAW, II Oddział ..., S. O. Czechosłowacja, t. 4, Organizacja najwyższych władz wojskowych. Raport attache wojskowego z dnia 12 kwietnia 1938 roku.

Wyszkolenia (płk gšt. Ladislav Šander)²⁰. Szef Sztabu Generalnego w razie zagrożenia wojennego był przewidziany na stanowisko Naczelnego Wodza²¹.

Wraz ze zmianą sytuacji politycznej Sztab Generalny podjął prace nad zabezpieczeniem kraju na wypadek szybkiego i niespodziewanego napadu.

Dnia 20 marca 1935 roku utworzono Dyрекję Prac Fortyfikacyjnych (Ředitelstvi opevnovacich prac — dalej ŘOP). Na czele ŘOP stanął I Zastępca Szefa Sztabu Generalnego gen. bryg. K. Husárek. ŘOP miało się zajmować taktycznym umieszczaniem obiektów w terenie, studiami nad nowymi rodzajami obiektów fortyfikacji, projektowaniem nowych planów fortyfikacji oraz dokumentacją techniczną dotyczącą wyposażenia technicznego (tzn. wentylacji, środków łączności, instalacji elektrycznych itp.)²². Organem wykonawczym były Dowództwa Oddziałów Saperów (Ženijni Skupinová Veleni — dalej ŽSV). W każdym okręgu wojskowym istniało do 2—3 takich dowództw²³. Pierwsze takiego typu dowództwa działały już od 1934 roku w Opawie i w Kralikach (Králikach), a w ślad za nimi zorganizowano dalsze²⁴.

ŘOP składał się z trzech oddziałów: Oddziału I Taktycznego (naczelnikiem od 1.1.1933 do 15.11.1937 roku był płk dypl. B. Sklenovský a od 16.11.1937 do 25.09.1938 roku płk dypl. Štěpěnský), Oddziału Ila Stadiów Konstrukcyjnych (naczelnikiem był gen. bryg. J. Čermák) i Oddziału Iib Sztabowo-Administracyjnego (naczelnik płk. dypl. J. Hubálek)²⁵. Od 1936 roku w celu przyspieszenia robót wprowadzono pewną decentralizację w zakresie wykonawstwa, to znaczy rozpoznania terenu, planowania i realizacji robót. ŽSV zajęły się planowaniem i realizacją obiektów fortyfikacyjnych typu ciężkiego i średniego. Natomiast planowanie i wykonawstwo obiektów typu lekkiego należało do właściwych Dowództw Korpusów (każdy korpus osłaniał pewien odcinek granicy)²⁶. Nadzór nad budową wszystkich

²⁰ J. F i d l é r, *Mtrová organizace ...*, Historie a vojenství, 1997, nr 3, s. 108.

²¹ M. Z g ó r n i a k, *Europa w przededniu ...*, s. 140.

²² E. S t e c h l i k, *Organizace výstaby čs. těžkého opevnění ve druhé polovině 30 let*, Historia a vojenství, 1996, nr 2, s. 74.

²³ J. P a v e l, *Pierwsze czechosłowackie tradytory*, Forteca, 1998, nr 2, s. 40—41. M. R o g a l s k i i M. Z a b o r o w s k i (*Fortyfikacja wczoraj i dziś*, Warszawa 1978, s. 168) tłumaczą ŽSV jako Dowództwa Grup Inżynieryjnych.

²⁴ M. Z g ó r n i a k, *Europa e przededniu ...*, s. 79.

²⁵ E. S t e c h l i k, *Organizace výstaby ...*, s. 79.

²⁶ M. R o g a l s k i, M. Z a b o r o w s k i, op. cit., s. 168.

rodzajów fortyfikacji sprawowała Rada Fortyfikacyjna (Rada pro opevňování — dalej RO) poprzez dowódców wojsk saperskich danego okręgu wojskowego. Przewodniczącym RO został Szef Sztabu Generalnego gen. armii L. Krejčí. Jego zastępcami zostali gen. dyw. F. Nosal i gen. bryg. F. Havel²⁷. Ponadto do zadań RO należało określanie obszarów do ufortyfikowania oraz decydowanie o harmonogramie rozpoczęcia prac budowlanych²⁸. Natomiast jakość prac budowlanych kontrolował Wojskowy Nadzór Budowlany (Vojenský stavebni dozor — VSD)²⁹.

W międzywojennym dwudziestoleciu (chodzi o lata 1919—1938) cały obszar Czechosłowacji podzielony był na cztery okręgi wojskowe — Zemské vojenské velitelstvi (dalej ZVV):

- I. ZVV Czechy m.p. Praga,
- II. ZVV Morawy i Śląsk m.p. Brno,
- III. ZVV Zach. Słowacja m.p. Bratysława,
- IV. ZVV Wsch. Słowacja i Ruś Podkarpacka m.p. Koszyce³⁰.

Podział na ZVV pokrywał się prawie z podziałem administracyjnym państwa na prowincje.

Dowódca takiego okręgu wojskowego skupiał w swym ręku władzę administracyjno-gospodarczą, mobilizacyjną (jak dowódca Okręgów Korpusu w latach 1926—1939 w Polsce) oraz wojskową (jak Inspektor Armii w latach 1926—1939 w Polsce). Dowódcy okręgu podporządkowane były pod każdym względem jednostki i służby stacjonujące na terenie danego okręgu (wyjątek stanowiły szkoły, składy centralne, lotnictwo i pułki specjalne, co do których uprawnienia ich były ograniczone). Ponadto podlegały dowódcy okręgu wszystkie organizacje paramilitarne oraz powiatowe komendy uzupełnień działające na terytorium okręgu³¹.

²⁷ CAW, II Oddział ..., t. 2, Organizacja wojsk saperskich — Czechosłowacja, Raport attaché wojskowego z października 1937 roku: E. S t e c h l i k, *Organizace výstavy ...* s. 74. M. Z g ó r n i a k przedstawia nieco inny model organizacyjny instytucji zajmujących się budową czechosłowackich fortyfikacji. Instytucją kierującą było według profesora Dyrekcja Prac Fortyfikacyjnych, której podlegały Dowództwa Oddziałów Saperów. Nadzór nad powstawaniem fortyfikacji na określonym terenie sprawowało dowództwo korpusu, do którego ów obszar należał.

²⁸ J. P a v e l, op. cit., s. 40.

²⁹ Tamże, s. 49.

³⁰ CAW, II Oddział ..., S. O. Czechosłowacja, t. 2, Organizacja armii czechosłowackiej, Raport attaché wojskowego z dnia 12 października 1938 roku.

³¹ CAW, I.340.1.137, Wyższa Szkoła Wojenna, Czechosłowacja — ogólna organizacja, Biuletyn informacyjny WSWoj. z czerwca 1932 roku.

W wypadku wybuchu konfliktu dowódca danego okręgu wojskowego stawał się dowódcą armii składającej się z jednostek stacjonujących na terenie dotychczasowego okręgu wojskowego. Do 1937 roku nie było ogniwa pośredniego między dowództwami ZVV a wielkimi jednostkami wojskowymi. Dowódcy dywizji piechoty, brygad piechoty górskiej, brygad jazdy czy innych samodzielnych jednostek podlegali bezpośrednio dowódcy okręgu. Taka organizacja nie odpowiadała sprawnemu dowodzeniu. Szczególnie uwidoczniło się to podczas ćwiczeń przeprowadzonych w sierpniu 1936 roku w płd. Czechach. W ćwiczeniach tych wzięło udział 8 dywizji piechoty i 2 brygady jazdy³². Wykazały one, iż dowódca okręgu wojskowego, dowodzący tymi ćwiczeniami, nie mógł właściwie pokierować działaniami wszystkich poszczególnych wielkich jednostek wojskowych na wybranych odcinkach działań. Potrzebny był jeszcze jeden pośredni stopień dowodzenia. Dlatego też dnia 1 stycznia 1937 roku utworzono dowództwa siedmiu korpusów:

I Korpus Praga	/ZVV I/
II Korpus Hradec Karłowe	/ZVV I/
III Korpus Brno	/ZVV II/
IV Korpus Ołomuniec	/ZVV II/
V Korpus Trenczyn	/ZVV III/
VI Korpus Koszyce	/ZVV IV/
VII Korpus Bańska Bystrzyca	/ZVV IV/ ³³ .

W skład takiego korpusu wchodziły 2—3 dywizje piechoty (od 1938 roku mogły wejść w skład korpusu także dywizje szybkie) oraz formacje korpusne³⁴. Dywizje piechoty, które włączono w skład korpusów miały już inną organizację. Zostały one zreorganizowane w dywizje trzypułkowe (do 1 stycznia 1937 roku czteropułkowe), tak więc z reorganizacji istniejących 12 dywizji piechoty i połączenia ich z 2 samodzielnymi brygadami piechoty górskiej powstało 17 nowych dywizji (w

³² P. Š r a m e k, op. cit., s. 10.

³³ V. S l u k a, *Československá armáda v detach (1935—1939)*, Historia armii vojenstvi, 1996, nr 1. s. 96.

³⁴ CAW, II Oddział..., S. O. Czechosłowacja, t. 2, Organizacja armii czechosłowackiej, Raport attaché wojskowego z dnia 12 października 1938 roku.

skład 16 i 17 DP na Słowacji weszły 4 pułki górskie z 2 samodzielnych brygad piechoty górskiej)³⁵. Po tej reorganizacji funkcje ZVV w okresie pokoju ograniczyły się bardziej do nadzorowania szkolenia, prowadzenia ćwiczeń i studiów taktycznych w podległych korpusach³⁶.

W czasie mobilizacji we wrześniu 1938 roku liczba wielkich jednostek uległa podwojeniu. Z istniejących w czasie pokoju dowództw korpusów zostały w czasie mobilizacji wystawione dowództwa pasm granicznych (Hrairični Pasma — dalej HP). I tak dowództwo:

I K zostało przemianowane na	XI HP,
II K zostało przemianowane na	XII HP,
III K zostało przemianowane na	XIV HP,
IV K zostało przemianowane na	XIII HP,
VK zostało przemianowane na	XVI HP,
VI K zostało przemianowane na	VII KA,
VII K zostało przemianowane na	XV HP.

Numery rzymskie I — VII pozostawione zostały dowództwom korpusów rezerwowych, które były mobilizowane w miejscu postoju dowództw korpusów aktywnych, zamienionych w dowództwa HP. Tak więc liczba dowództw równorzędnych korpusom została podwojona i wyniosła 14³⁷.

Liczba dywizji piechoty również została podwojona, z tym że 1 Dywizja Piechoty zmieniła nazwę na Warowny Obszar Pragi (vnější obrana Prahy — dalej VOP), a dalsze 12 aktywnych dywizji piechoty (nr 2—3) obsadziło granicę jako odcinki graniczne (Hranični Oblasti — dalej HO), pozostawiając swe numery dywizjom rezerwowym³⁸. Ten dość skomplikowany i mylący wywiad przeciwnika system nazewnictwa dywizji piechoty przedstawia tabela.

³⁵ M. Z g ó r n i a k, *Europa w przededniu ...*, s. 133.

³⁶ Tamże, s. 138.

³⁷ Tamże, s. 145. M. Z g ó r n i a k (*Europa w przededniu ...* s. 145) podaje, iż VI KA mobilizował d-two VIII HP.

³⁸ F. N e s v a d b a, op. cit., s. 67.

Tabela 1

Nazwy aktywnych i rezerwowych dywizji piechoty armii czechosłowackiej

Nazwa dywizji aktywnej po mobilizacji	Nazwa mobilizowanych przez nie dywizji rezerwowych
VOP	18 DP
31 HO	5DP
32 HO	2DP
33 HO	3DP
34 HO	13 DP
35 HO	4DP
36 HO	7DP
37 HO	8DP
38 HO	6DP
39 HO	9DP
40 HO	10 DP
41 HO	11 DP
42 HO	12 DP
14 DP	19 DP
15 DP	20 DP
16 DP	21 DP
17 DP	22 DP

Źródło: M. Z g ó r n i a k, *Europa w przededniu wojny. Sytuacja militarna w latach 1938—1939*, Kraków 1993, s. 145.

Oprócz 34 dywizji piechoty zmobilizowano 5 związków piechoty trzeciego rzutu. Były to tzw. Skupiny o nr 1—5³⁹. Skupiny nie miały ustalonego składu organizacyjnego ani oddziałów etatowych. Były to jednostki złożone z oddziałów mobilizowanych pod koniec września 1938 roku i nie przydzielonych do żadnych innych większych jednostek.

Tak więc armii czechosłowackiej udało się zmobilizować we wrześniu 1938 roku przeciwko Niemcom 38 wielkich jednostek piechoty (nie licząc pułków ZLO⁴⁰, Batalionów Straży⁴¹ oraz batalionów Straży Obrony Kraju⁴²). Była to liczba duża, zważywszy, że armia niemiecka mogła w owym okresie wystawić 62 dywizje i

³⁹ M. J o h n, op. cit., t. 2; s. 36; M. Z g ó r n i a k (*Europa w przededniu ...*, s. 146) podaje liczbę czterech skupin.

⁴⁰ Pułki Zajištění Lehkého Opevnění.

⁴¹ Stražne Prapory.

⁴² Straž Obrany Států.

brygady piechoty⁴³, a rok później Wojsku Polskiemu udało się zmobilizować 39 dywizji i 5 brygad piechoty⁴⁴ przy znacznie większych możliwościach rekrutacyjnych.

Wojska składały się z broni głównych (piechota, kawaleria i artyleria), z broni technicznych (broń, saperzy, łączność), lotnictwa oraz z wojsk pomocniczych (żandarmeria, tabory)⁴⁵.

Służby Intendentury, Zaopatrzenia, Zdrowia, Weterynaryjna, Techniczna, Uzupełnień, Sprawiedliwości i Duszpasterstwa posiadały strukturę jednolitą i zajmowały się obsługiwaniem całych sił zbrojnych⁴⁶.

Siłom zbrojnym podporządkowane były również wszystkie organizacje paramilitarne jak: „Sokół”, „Orzeł” Czechosłowacki”, Czechosłowacki Związek Strzelecki, Czechosłowacki Związek Skautowy, Liga Powietrzna im. prof. Masaryka, Gwardia Narodowa, które na wypadek wojny stanowiły źródło uzupełnienia rezerw oraz mogły być wykorzystane do zadań pomocniczych⁴⁷.

Oceniając zakres uprawnień naczelnych władz wojskowych oraz funkcjonowania całego pionu wojskowego trzeba stwierdzić, że powyższy system organizacji i podległości, istniejący również w większości państw europejskich (w Polsce do roku 1926) był bardzo racjonalny, gdyż zapewniał jednolity system podejmowania decyzji i kontroli. Umożliwiał także ustalenie stopni odpowiedzialności poszczególnych ogniw decyzyjnych najwyższych władz wojskowych od Prezydenta Republiki do dowódcy okręgu wojskowego. Na podkreślenie zasługuje również fakt istnienia odpowiednich instytucji i rad konsultacyjnych takich jak NROS, Międzyministerialny Komitet Obrony czy Wojskowa Rada Opiniotwórcza przy MNO, które w sposób kompleksowy na szczeblu rządowym lub ministerialnym ustalały czy też opiniowały odpowiednie kroki mające za cel przygotowanie Czechosłowacji do obrony swoich granic.

⁴³ M. Z g ó r n i a k, *Europa w przededniu ...*, s. 37.

⁴⁴ E. K o z ł o w s k i, *Wojsko Polskie 1936—1939. Próby modernizacji i rozbudowy*, Warszawa 1964, s. 314.

⁴⁵ M. J o h n, op. cit., s. 820.

⁴⁶ CAW, I.300.16.8, Korpus Kontrolerów, Raport z funkcjonowania służb i dowództw we Francji, Italii i CSR, Raport mjr. Mildewica (brak daty); S. O t p i ń s k i, op. cit., s. 158.

⁴⁷ CAW, I.300.28.14, Ministerstwo Spraw Wojskowych, Państwowa linia PW — Czechosłowacja. 1927.

Armia czechosłowacka była w swej masie wojskiem wybitnie lądowym. Procentowy skład armii w 1938 roku przedstawiał się następująco: 60,5% piechoty, 17,5% artylerii, 5,14% jazdy, 5,1% jednostek tyłowych, 4,6% lotnictwa, 4,6% saperów i 2,63% wojsk łączności⁴⁸.

Lata 1934—1938 były okresem realizacji planu modernizacji i rozbudowy armii czechosłowackiej. Ścisłą datą podjęcia decyzji w sprawie planu rozbudowy nie jest znana, lecz prace związane z planowaniem i przygotowaniem tegoż projektu musiały się toczyć już od końca 1932 roku. Do realizacji tegoż planu władze Czechosłowacji przeznaczyły zawrotne jak na warunki środkowoeuropejskie środki finansowe. W latach 1934—1938 przeznaczono na cele wojskowe około 24 miliardów koron⁴⁹, gdy jeszcze w 1929 roku budżet MNO wynosił około 1,8 miliarda⁵⁰ a w 1933 roku około 1,55 miliarda koron⁵¹. Sumy te były wręcz zabójcze dla funkcjonowania gospodarki czechosłowackiej, lecz pozwoliły na znaczny wzrost potencjału bojowego wojsk naszego południowego sąsiada. Świadczyły też o zrozumieniu przez najwyższe władze cywilne i wojskowe Republiki stopnia zagrożenia niepodległości Czechosłowacji.

⁴⁸ M. J o h n, op. cit., t. 2, s. 37.

⁴⁹ Tamże, s. 30—31.

⁵⁰ T. W a s i l e w s k i, *Studium porównawcze budżetów państwowych i wojskowych Polski, Niemiec, Francji i Czechosłowacji z punktu widzenia zbrojeń*, Bellona, 1931, t. XXXVII, z. 2, s. 317—323.

⁵¹ Mały rocznik statystyczny, Warszawa 1936, s. 254.